

AŞIQ ƏLƏSGƏR YARADICILIĞINDA KAMIL İNSAN OBRAZI

THE IMAGE OF AN ENLIGHTENED PERSON IN THE WORKS OF ASHUG ALESKER

ОБРАЗ ПРОСВЕЩЕННОГО ЧЕЛОВЕКА В ТВОРЧЕСТВЕ АШУГА АЛЕСКЕРА

Almara Vəzir qızı NƏBİYEVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

BDU, Filologiya fakültəsinin “Dədə Qorqud” elmi tədqiqat

laboratoriyasının müdiri

nebiyeva_almara@mail.ru

Summary

The poetry of ashug Alaskar is rich in instructions, the essence of which are the dreams and wishes of the people. The ustad dictums are the reflection of the spirit of the people.

Almost all verses praise the model of an educated person, his significance for society, moral qualities that a noble person should have.

Key words: ashug Alaskar, enlightened person, instructions, moral qualities, nobility

Резюме

Поэзия ашуга Алескера богата наставлениями, сутью которых являются мечты и пожелания народа. Изречения устада – это отражение народного духа.

Почти во всех стихах воспевается модель просвещенного человека, его значимость для общества, моральные качества каковыми должен обладать благородный человек.

Ключевые слова: ашуг Алескер, просвещенный человек, наставления, моральные качества, благородство

Aşıq Ələsgər poeziyası hikmət, nəsihət, öyüdlərlə zəngin olub, xalqın arzu-istəklərini, halallığı, xeyirxahlığı, nəci bə insani duyğuları əks etdirməsi baxımından ürəkləri fəth etmiş, dillər əzbərinə çevrilmişdir. El sənətkarı həmişə halallığa, zəhmətkeşliyə, yaxşı işlərə böyük önəm vermiş, insanlarda kamilliyə, ağıl-kamal sahiblərinə rəğbət və sevgisini bildirmişdir. “Aşıq Ələsgər pərvanə kimi özgə atəşinə yox, öz atəşinə yanır, öz yangısı ilə oxucunu da yandıra bilirdi” (Bədəlzadə A., 2017: 12-13). “Aşıq Ələsgər öncə qəlbləri oxşayan, səmimi məhəbbət duyğularını tərənnüm edən, vətəninə, elinə qırılmaz

tellərlə bağlanan, insanlara bir çox müsbət keyfiyyətlər aşlayan qüdrətli söz ustasıdır” (Ələsgər İ., 2003: 14). Bəli, el sənətkarı kamil insana, kamil insan obrazına xüsusi dəyər və əhəmiyyət verir. Onun düşüncəsinə görə kamil insanlar adamlara, cəmiyyətə fayda verənlər, işıqlı adamlardır. Böyük aşığı deyir:

Ələsgər söyləyər söz müxtəsinin,
Ağlı kamil ola, kamalı dərin.
Eşidənlər deyər “əhsən”, “afərin”,
Əgər məclisində yüz qanan ola (Aşığı Ələsgər, 2003: 89).

Aşığı Ələsgər adamlara ağıllı, dərrakəli, dünyagörüşlü olmanın hər kəsə xeyir gətirib fayda verdiyini göstərməklə bərabər, cahilliyin, qabiliyyətsizliyin, yüksək əxlaqın olmamasının xeyirli olmadığını da dilə gətirir:

Ustad dərin, kamal dərin, söz dərin,
Qoydum sinəm üstə eşqin gözlərin.
Qabiliyyətsiz, mərifətsiz qızların
Yüzü bir dərdimənd dul ola bilməz (Aşığı Ələsgər, 2003: 101).

Müəllif yaradıcılığında doğruluğa, haqqa inanışa, halallığa, mərdliyə çox önəm verir. “Çünki sadəlik və səmimiyyət Aşığı Ələsgər üslubunun ayrılmaz müdrilik keyfiyyətidir” (Hüseynov M., 2017: 167). Bu xüsusiyyətlərin kamil insanda toplandığını bildirərək əyri yoldan çəkinməyi və bunların bir hikmət elmi olduğunu deyir:

Könül, doğru yoldan gəl olma kənar,
Əyri yola gedən haqdan utanar.
Bu bir müəmmadı, ariflər qanar,
Nadan bu elmdən halı ola bilməz (Aşığı Ələsgər, 2003: 101).

Aşığı Ələsgər mərdliyə, cəmərdliyə də dəyər verir, çünki bu da insanlığın ən vacib müsbət cəhətlərindəndir, təbii ki, bu, kamil insanın da kamilliyinin, haqq yolu ilə addımladığının göstəricisidir. Heç təsadüfi deyildir ki, ustad aşığı namərdin adının yaşamadığını, amma mərdlərin adlarının əziz tutulduğunu göstərir:

Heç namərdin adı gəlməz hesaba,
Mərd bir olur, onda iki ad olmaz (Aşığı Ələsgər, 2003: 109).

Aşığı Ələsgər adətən harada ağıllı kamil, xoşa gələn, insanlığa layiq olanlar var onları bəyənilib, tərifləyib. “Dünyaya tək gələn, dünyadan tək gedəndi Ələsgər. Aşığı sənətinin həm sələflərinin, həm də xələflərinin zirvəsiydi Ələsgər” (Bünyadov T., 1993: 153). Təbii ki, bunların arasında sayılıb-seçilən gözəllər, qız-gəlinlər də var, elobanın tanınmış igidləri də. Bu poetik örnəklərdə bir cəhət var ki,

müəllif insan kamilliyini insanın zahiri gözəlliyindən daha önəmli bilir. Odur ki, onun şeirlərində bəhs etdiyi gözəllərin, igidlərin həm də mənəvi aləmi, kamalı, ağı yığcam da olsa əks olunub. Sanki müəllif bununla demək istəyir ki, hər kəs belə ağıl kamil, sifətcə gözəl olmalıdır ki, dünyamızın gözəlliyinə gözəllik qatsın.

Düşünürük ki, öncə gözəllərin vəsfi ilə bağlı örnəklərə, daha sonra igidlərlə, cəsur şəxslərlə bağlı şeirlərə nəzər salıb böyük aşığın kamil insan obrazının hansı çalar və rənglərlə işlənməsinə göz gəzdirək. Əvvəlcə “Olmaz” adlı qoşmaya baxaq. Bu poetik örnəyin əhəmiyyəti çox olduğuna görə təxminən yarısını verməyi zəruri sayırıq, çünki burada mədh edilən gözəlin adı bəlli olmasa da, onun ağıl-kamal sahibi olması, hətta təkində qeyri-adi üstünlüyü ilə bərabər, gözəlliyinin özünəməxsusluğu sanki mahir bir rəssam fırçası ilə həkk olunub. Aşıq deyir:

Qabiliyyətdə, mərifətdə, kamalda
Bu cahanda sənin kimi can olmaz.
Camalını görən tapar imanı,
Görüb ayrı düşən müsəlman olmaz.

Səni görən aşıq düşməz həvəsdən,
Əl götürməz bu söhbətdən, bu bəhsdən.
Müxtəsəri, meylin dönsə hər kəsdən,
Gözündə nur, cəsədində qan olmaz.

Gözəlliyin haqq isbata yetirib,
Əsmər yanağında güllər bitirib.
Züleyxa təkmini səndən götürüb
Səni tək nə mələk, nə qılman olmaz (Aşıq Ələsgər, 2003: 106).

Aşıq Ələsgər əhli-dil, güləruz, xoşdavranışlı gözəlləri təqdir edir:
Canım qurban olsun o əhli-dilə,
Qaşların oynada, gözündən gülə.
Dilin tərənəməmiş dərdini bilə,
Qurbanam gözüne göz qanan ola (Aşıq Ələsgər, 2003: 89).

Ustad aşıq “Malades” adlı divanisində bəyəndiyi gözəli kamil bir gözəl kimi təqdim edir. Yəni o həm sifətdən gözəldi, həm də qabiliyyət, mərifət sahibidir:

Aşıq Ələsgər deyər,
Bu duruşun xan kimidi.
“Xam” deyib səhv olmuşam,
Hürüyü qılman kimidi.
Qabiliyyət, mərifətin,

Kamalın loğman kimidi.
Məclisdə dolanmağın
Alıcı tərlan kimidi.
Hansı evə qədəm qoysan
Qızıl dirəksən, maladə (Aşıq Ələsgər, 2003: 209).
Müəllifin “Giləyə” divanisi də bu şeirlə səsleşməkdədir:

Arıflər, qulaq asın,
Deyim bir dastan Giləyə.
Qabiliyyətdə, mərifətdə
Çatmaz bir insan Giləyə;
Bu tərkində gözəl yoxdu,
Olmuşam heyran Giləyə;
Yetmiş iki millət görsə
Gərək desin “can” Giləyə;
Lazımdı kəsdirəsən
Gündə yüz qurban Giləyə (Aşıq Ələsgər, 2003: 199).

İndi də Aşıq Ələsgərin bəyənib təriflədiyi igidlərlə bağlı şeirlərinə nəzər yetirək. Bunun ən yaxşı örnəyi Dəli Alı ilə bağlı deyilən “Kimi” adlı divanisidir. Bu şeirin bir parçasına baxaq:

İyidliyin səbəbinə
Ona deyirlər “Dəli Alı”;
Şücaətdə Qəhrəmandı,
Loğmana bənzər kamalı;
Barilahim, irəhim eylə,
Pozulmasın bu calalı.
Bir sərkərdə camışı var,
Üç sərkarda qoyun-malı.
Mehtərdə qırx atın gördüm,
Calalın türkmanı kimi.

Alı kimi iyid yoxdu,
Onu tək doğub anası;
Süzən əldə, ətək bəldə,
Var iyidlik nişanası;
Vallahül-əzəm belədi,
Açıq sözün mərdanası.
On beş gün şülən çəkildi,
İşlədi aşpazxanası;
Erkək yan-yana kəsildi,
Minanın qurbanı kimi.

Alı məclisə gələndə
Mətəl qaldım işlərinə;
Atamın sərdar oğludu,
Sərim qurbandı sərinə;
Səxavətdə əla gördüm,
Yardım Hatəm dəftərinə;
Şabaşa beşlik qızıllar
İşləndi qəpik yerinə;
Neçə mücrülər açıldı,
Sərrafən dükanı kimi (Aşıq Ələsgər, 2003: 206).

Bu nümunədən də göründüyü kimi, Aşıq Ələsgər Dəli Alını əsl pəhrəman kimi, el-obanın adlı-sanlı şəxsi gözündə görmüş, şücaətli igid, cəsur, kamallı, on beş günlük məclis keçirən səxalı kişi, qızılları qəpik yerinə xərcləyən birisi kimi təsvir etsə də, ona olan rəğbətini “sərim qurbandı sərinə”, yəni başım başına qurbandı” – deyə bildirmişdir. Bu nümunədən də el sənətkarının Dəli Alıya ehtiramının çox olduğunu görməmək mümkün deyil. Həm də müəllif bu adı çəkilən şeirdə Dəli Alının qaçaq yoldaşlarının da adlarını (Aslan, Cəfər ağa, Məşədi Məhəmməd, Oruc, Qəfər, İsgəndər, Tat oğlu, Bala Məşədi) çəkir, onları da tərifləyir. Bu, Dəli Alının şöhrət və el-oba arasında hörmət-izzətinin olduğunu, daha doğrusu, Aşıq Ələsgərin kamil insan obrazını əks etdirir. “Aşığın təriflədiyi insanların tərifəlayiq cəhəti onların gözəlliyidir, əxlaqıdır” (Ələsgər İ., 1999: 127).

QAYNAQLAR

1. Aşıq Ələsgər (2003). Şeirlər, aşıq rəvayətləri, xatirələr. Bakı: Çinar-çap
2. Bədəlzadə A. (2017). Bir söz ümmanın kamil qəffası. Hüseynov M. Aşıq Ələsgərin söz ümmanı. Bakı: Elm və təhsil
3. Bünyadov T. (1999). Əsrlərdən gələn səslər. Bakı: Gənclik
4. Ələsgər İ. (1999). Haqq aşığı Ələsgər. Bakı: Maarif
5. Ələsgər İ. (2003). Ulu ustad. Aşıq Ələsgər: şeirlər, aşıq rəvayətləri, xatirələr. Bakı: Çinar-çap
6. Hüseynov M. (2017). Aşıq Ələsgərin söz ümmanı. Bakı: Elm və təhsil